

Влада та опозиція в Угорщині – загальне та особливе

Угорська Республіка, на думку багатьох дослідників, слугує гарним прикладом переходу від тоталітарної до демократичної держави. Угорцям вдалося за короткий період часу створити такий політичний режим, таку систему влади, яка забезпечила функціонування всіх гілок влади на засадах правової держави.

Саме у цьому контексті особливо важливого значення набувають наукові розвідки взаємовідносин політичної влади та опозиції в Угорщині, розкриття суті їх спільних підходів та суттєвих розбіжностей в процесі розбудови держави на основі демократії та ринкової економіки. Це і є основною метою даного дослідження.

Аналіз актуальних праць і публікацій політологів та істориків України свідчить про те, що впродовж останніх років зростає кількість наукових досліджень із питань трансформації угорського політичного режиму. Грунтовними є наукові видання вчених Інституту політичних та етнопонаціональних досліджень НАН України, зокрема праці Ф.М. Рудича, де здійснено порівняльний аналіз трансформації політичних режимів у країнах ЦСЄ. Найбільш вагомими політологічними публікаціями з цієї проблематики є колективна монографія «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» [1]. Досить детально розглянуті ці питання в монографії Д.І. Ткача [2] «Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій». Логічним продовженням вивчення цієї тематики стали політологічні студії Є. Кіш, яка розглядає зміни у політичному режимі Угорщини в контексті євроінтеграції [3]. Свій вклад у дослідження згаданої проблематики зробив Головач А.Й. у роботі «Зміна політичної системи Угорщини в 1990-1994 роках» [4]. Утім нині вкрай важливим виявився комплексний історико-політологічний підхід до аналізу політичного режиму в Угорщині в умовах поглиблення та поширення євроінтеграційного процесу. Саме це завдання автор спробує реалізувати у цій статті.

Розпочати дослідження взаємовідносин політичної влади та опозиції в Угорщині через порівняльний аналіз їх підходів до внутрішньої та зовнішньої політики держави варто із аналізу становлення та розвитку в країні багатопартійної системи.

Ключовим елементом розбудови майбутньої демократичної правової держави в постсоціалістичній Угорщині реформатори визначили створення багатопартійної системи.

На формування й розвиток нової багатопартійної системи в Угорщині суттєво вплинули окремі інституціональні фактори. По-перше, деяка кількість населення поділяла ідеологічні позиції соціалістичного режиму або була пов'язана з його організаційними та матеріальними ресурсами, тож стала базою для партій лівого напрямку. По-друге, масові рухи за демократію, що набули значного розвитку в середині 80-х років, зумовили створення різноманітних партій наприкінці 80-х. По-третє, реанімація так званих історичних партій, які де-юре не були розпущені чи заборонені, але де-факто перестали існувати наприкінці 40-х років. По-четверте, на формування і розвиток багатопартійної системи парламентсько-президентської республіки серйозно вплинули вибори до Державних Зборів УР - надзвичайно потужний стимул для створення політичних партій.

Усе це дало змогу вже на початковому етапі становлення демократичного суспільства (1989–1990) в Угорщині створити 65 партій, які репрезентували практично весь традиційний політичний спектр. Серед них угорські вчені-політологи виокремлюють такі напрями: консервативно-лівий, соціалістичний, соціал-демократичний, соціал-ліберальний і радикально-демократичний, правоцентристський, народно-демократичний та консервативно-правий, християнський [5, с. 212]. Певна річ, що до 2013 р. деякі політичні партії зникли з політичної арени Угорщини, але основні партії, сформовані наприкінці 80-х років – Угорський демократичний форум (УДФ), Союз молодих демократів(ФІДЕС) – Угорська громадянський союз

(ФІДЕС — УГС), Угорська соціалістична партія (УСП), ХДНП до сьогоднішнього дня зберегли провідні позиції і вплив на суспільство.

Сучасна угорська політична палітра виглядає таким чином.

Національно-консервативні сили. Консерватизм в Угорщині невіддільний від національної ідеї. Під час зміни режиму 1990 р. основною силою цієї групи був Угорський демократичний форум (УДФ), який зміг створити собі імідж “спокійної сили” [6, с. 121] та здобути перемогу на виборах до Державних Зборів країни. Але вже на виборах 1994 р. партія не змогла здобути й половини голосів порівняно з попередніми виборами. УДФ не оговталася і до сьогодні і практично знаходиться на узбіччі політичного життя.

У той час, як малі праві партії боролися між собою за голоси виборців, під прапором об'єднання правих сил був організований і поступово набирала сили ФІДЕС. Згодом ця партія додала до своєї назви також “Угорський громадянський союз” (УГС). Користуючись політичним моментом, партія на виборах 1998 р. змогла привернути до себе голоси виборців християнсько-консервативних сил, незадоволених розрізненістю їхніх партій, а також голоси виборців Союзу вільних демократів, які були незадоволені фактом участі їхньої партії в попередній урядовій коаліції під проводом соціалістів. Ставши 1998 р. основною партією урядової коаліції, керівництво ФІДЕС – УГС активно здійснювало політику, спрямовану на створення сильної політичної правої сили, яка б об'єднала розрізнені партії правого крила, що поступово втрачали свій вплив.

У повній мірі керівництво ФІДЕС – УГС скористалося провальною політикою соціалістів і на виборах 2010 року отримали 262 мандати із 386 та, таким чином, має конституційну більшість у Державних зборах.

Партії політичного католицизму. В Угорщині з 90-х років це партійне угруповання представлено єдиною самостійною політичною партією – Християнсько-демократичною народною партією (ХДНП). На виборах 1990 р. завдяки поміркованій виборчій риториці партія здобула достатньо голосів,

аби увійти до складу коаліційного уряду. Таким чином, ХДНП протягом двох парламентських циклів була парламентською, протягом наступних двох - позапарламентською партією. На виборах 2010 року партія створила блок із ФІДЕС – УГС та знову увійшла в парламент.

Угрупування аграрних партій. За зміни режиму відновлена Незалежна партія дрібних господарів уміло використала давню тугу колективізованого селянства за власною землею. У 1998 р. партія під керівництвом Тордяна отримала найкращий виборчий результат, виборовши майже 14 % голосів.

Невдала участь партії в коаліційному уряді з молодими демократами, в результаті якої лідер партії вийшов зі складу уряду, глибока аграрна криза та постійні внутрішньопартійні суперечки призвели до найгіршого виборчого результату партії 2002 р. Очевидно, цій партії досить складно буде у майбутньому залишитися парламентською.

Угрупування ліберальних партій. На рубежі 1989–1990 рр. Союз вільних демократів (СВД) ступив на політичну сцену як радикальна партія з метою докорінно змінити існуючий режим. На перших двох вільних виборах Союзу вдалося завершити виборчі перегони на другому місці, здобувши близько 20 % голосів. У 1990 р. основну роль відіграла радикальна програма, спрямована на зміну режиму, та антикомуністична риторика.

У результаті виборів 1994 р. утворилась урядова коаліція УСП – СВД. Створення цієї коаліції мало далекосяжні наслідки для СВД. Вільні демократи на виборах 1998 р. втратили близько 2/3 своїх виборців, що пояснюється низкою попередніх невдач. Головним “тріхом” СВД був сам факт створення коаліції з посткомуністичною УСП, тому більшість попередніх виборців СВД проголосувала за ФІДЕС –УГС.

У 2002 р. популярність партії коливалась навколо критичної 5-відсоткової позначки. На виборах 2010 року СВД отримала незадовільний результат і не потрапила до парламенту.

Партії лівого спрямування. Як уже зазначалося, восени 1989 р. Угорська соціалістична робітничка партія (УСРП) на своєму жовтневому з'їзді

перетворилася на Угорську соціалістичну партію. На перших вільних виборах вона здобула лише 8,54 % голосів і посіла третє місце. Проте вже на наступних виборах 1994 р. УСП здобула більше половини голосів виборців і перемогла у виборчих перегонках. Підсумки виборів 2002 р., на яких УСП здобула 42 % голосів, свідчать про те, що партії вдалося вийти за межі традиційного кола свого електорату і прихилити на свій бік тих виборців, які бажали усунення ФІДЕС – УГС від влади. Соціалісти знаходилися при владі два парламентських цикли у 2002 та 2006 роках. Але грубі помилки у внутрішній політиці, непродумані дії уряду Ф. Дюрчання привели до гучної поразки партії на виборах 2010 року. УСП отримала лише 59 мандатів – це втричі менше ніж було у 2006 році.

Крайньоправе партійне угруповання. У 2003 році групою праворадикальнонаштованих студентів гуманітарного факультету Будапештського університету і вихідцями з націоналістичної Партії справедливості і життя була створена «Партія за кращу Угорщину», скорочено «Йоббик». У назві партії використовується гра слів: слово «йоббик» в угорській мові має два значення — «кращий» і «правий». Партія визначає себе як радикальна і національно-консервативна, рекламуючи своє гасло «Угорщина належить угорцям». Незалежні спостерігачі класифікують її як ультраправу. Партія активно використовує антициганську, антисемітську і антиімігрантську риторику.

У 2009 році партія «Йоббик» пройшла до Європарламенту, набравши майже 15% голосів і провела у депутати 3 своїх членів. На парламентських виборах 2010 року партія отримала 47 мандатів і зайняла третє місце.

Підсумовуючи аналіз формування та розвитку багатопартійності в Угорщині, можна зробити такі висновки.

Протягом трансформаційного періоду в країні відбувся успішний перехід від однопартійної до багатопартійної системи. Успішний процес політичної структуризації суспільства яскраво видно на тому прикладі, що під час виборів 2002 р. два найбільші виборчі блоки (УСП з одного боку та

ФІДЕС – УГС й УДФ — з другого) здобули понад 90 % голосів виборців, тоді як на виборах 1990 р. такої підтримки не отримали навіть перші п'ять парламентських партій разом узятих. Таким чином, фактично відбувається поступовий і природний перехід до двополюсної системи.

Створення двох зазначених політичних полюсів, які ввібрали більшу частину електорату колишніх провідних партій, відбулося протягом незначного відтинку часу. Досвід попередніх шістьох парламентських виборів засвідчив тенденцію до гомогенізації електорату на всій території Угорщини: регіональні відмінності в результатах виборів ставали дедалі менш значними. У той же час на правому електоральному полюсі з'явилася «Партія за кращу Угорщину», діяльність якої є правонаціоналістичною з елементами фашистської ідеології.

Процес створення багатопартійної системи в країні практично завершився. Звичайно, це не виключає появи на політичній арені нових партійних формувань, але їм буде досить складно здобути такий авторитет у суспільстві, щоб реально конкурувати з сучасними парламентськими партіями.

Одним з основних досягнень нової політичної системи Угорщини є те, що жодного разу не було призначено позачергових парламентських виборів. Попередні п'ять скликань Національних Зборів (1990, 1994, 1998, 2002, 2006) відпрацювали повний цикл. Хоча Конституція Угорщини передбачає надзвичайно складну процедуру розпуску парламенту, але за всі ці роки не виникало такої ситуації, яка б робила цю проблему актуальною, адже ні разу питання розпуску парламенту серйозно не поставало на порядку денному політичного життя країни.

Чим цікавий угорський досвід для України? Насамперед тим, що в Угорщині за досить короткий в історичному сенсі період вдалося політично структурувати суспільство і на цій основі розбудувати демократичну державу з ринковою економікою.

За більш ніж дванадцять років партії в Угорщині перетворилися на потужний фактор як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Від того, як партійна коаліція, що перебуває при владі, вирішує соціально-економічні проблеми в країні, як відстоює інтереси держави на міжнародній арені, залежить авторитет її партій, уподобання електорату. Гасло «більше реформ» змінилося на бажання населення бачити стабільну і ефективну владу, зусилля якої спрямовані на вирішення повсякденних соціальних проблем кожного члена суспільства.

Висновки

На нашу думку, на основі зробленого аналізу цікаво порівняти розвиток політичних режимів в Угорщині та в Україні й виокремити загальне та відмінне. Обидві країни відмовилися від монопольного статусу комуністичних партій, визнали ідеологію плюралізму, створили умови для запровадження основ багатопартійної системи. В обох країнах конституційно забезпечено концепцію поділу функцій влади, оновлено виборчу систему, запроваджено посаду президента — одноособового глави держави, сформовано вищий орган конституційної юстиції. Загальним для конституцій обох країн став принцип верховенства закону і права. І якщо конституційний процес в Угорщині відбувався цивілізовано та спокійно, в Україні він викликав різке протистояння як всередині парламенту, так і між Верховною Радою з Президентом та урядом. Політичні системи обох країн конституційно оформлені відповідно до моделей парламентарних принципів державного права. Проте в українській практиці існують значні відхилення від проголошених конституційних засад, а також тенденції до персоналізації влади. На певних проміжках реформування суспільства такі тенденції були властиві й угорському суспільству (уряди Й. Анталла, Д. Хорна, В. Орбана, Ф. Дюрчана).

Майже за двадцять років реформування політична трансформація в Угорщині стала реальністю, і можна з упевненістю стверджувати, що в країні справді основним важелем управління всіма суспільними процесами є

парламентаризм. Насамперед стабілізувався склад демократичних інститутів демократичної держави. Йдеться передусім про парламент. Щочотири роки відбуваються чергові демократичні парламентські вибори. Такі вибори вже проходили шість разів. Збільшення кількості політичних організацій не похитнуло підвалин партійної системи Угорщини.

Досвід Угорщини ще раз підтверджує необхідність чіткого правового регулювання діяльності парламенту, його відносин з урядом і Президентом. І якщо ця система продумана належним чином, то вона є запорукою стабільного суспільно-політичного ладу, гарантом того, що в суспільстві не виникатимуть деформації, які зрештою призводять до негативних наслідків в економіці, падіння авторитету уряду як у країні, так і за кордоном. Крім того, угорська практика свідчить, що пропорційно-мажоритарна система виборів до парламенту, а також партійний підхід при формуванні парламентської більшості цілком виправданий і відіграє позитивну роль у розбудові правової держави і ринкової економіки.

З 1989 р. в Угорщині вдалося політично структурувати суспільство, що є основою стабільності й подальшого його розвитку. Усі ці роки ДЗ відігравали величезну роль у становленні ринкової економіки, демократії, міжнародного визнання незалежної Угорської Республіки. Внаслідок чітко продуманої системи розподілу влади в УР не виникало серйозних розбіжностей між парламентом, урядом і Президентом. Завдяки цьому Угорщина має імідж стабільної та передбачуваної держави в Європі, а її повна інтеграція у європейські структури є тільки питанням часу.

Щодо України, то, як можна зрозуміти з монографії «Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» [17, с. 210-214], вона є псевдопарламентською державою. На думку авторів цієї фундаментальної праці, «недостатній парламентаризм» властивий доволі слабким, не повністю політично структурованим, малоавторитетним, дещо маргінальним, безвідповідальним, неефективним законодавчим органам держави. У таких парламентах не визначені або є нестабільними правлячі та

опозиційні групи, а партійні фракції не довіряють одна одній, їхні позиції під час голосувань мають загальновідомий ситуативний характер.

Сучасний стан суспільства в Україні, поза всяким сумнівом, впливає на ставлення населення до подій, що відбувалися і відбуваються в країні. Ейфорія частини населення 1991 р., а потім і під час помаранчевої революції 2005 року, надія на краще змінилися відчуттям того, що життя стає гіршим, ніж було до початку трансформацій. Негативні наслідки змін у соціально-економічній сфері, безсумнівно, ускладнили процеси демократизації, поглибили недовіру до політичних інститутів, які були ініціаторами реформ.

Сьогодні активно реалізується сценарій перетворення парламентської більшості на додаток виконавчої влади, коли незгода депутатів з думкою виконавчої влади сприйматиметься як неконструктивізм або саботаж. Чи є вихід із цієї ситуації? Звісно є. Він у консолідації демократичних сил з метою побудови демократичної, правової держави.